

KÜRESELLEŞEN DÜNYAMIZDA COĞRAFYANIN SİYASAL GÜCÜ VE TÜRKİYE ÖLÇEĞİNDEKİ ROLÜ

*(The Political Power of Geography and Its Importance For
Turkey In A Globalizing World)*

*Yrd. Doç. Dr. Ali Demirci**

ÖZET

Bilgisayar teknolojisindeki ilerleme ile ulaşım ve haberleşmenin çok hızlı geliştiği bir bilgi çağında yaşıyoruz. Gittikçe küreselleşen dünyamızda toplumlar, dünyanın her bir köşesindeki siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelerden anında haberdar olmakta ve eskiden olmadığı ölçüde bunların etkisi altında kalmaktadır. Dünyadaki gelişmelerden kendilerini soyutlayamayan ülkelerin, kendilerini bu değişimlere karşı korumaları ve hatta bunları kendi lehlerine çevirebilmeleri için eskiden olduğundan çok daha fazla, çağdaş coğrafya bilimine ve bu bilimin ileri metot ve tekniklerine ihtiyaçları vardır. Bu açıdan denilebilir ki; günümüz ülkelerinin, dünya siyaset arenasında ekonomik ve siyasi yönden güçlü olmaları, matematik ve özel konumlarından en üst düzeyde istifade edebilmeleriyle olduğu gibi, başta yakın komşuları olmak üzere diğer dünya ülkelerini fiziki, beşeri ve kültürel yönden çok iyi tanımlarıyla da yakından alakalıdır. Nitekim ülkelerin diğer ülkelerle sahip oldukları veya olacakları ticari, askeri, ekonomik, kültürel ve sosyal içerikli ilişkilerden elde edecekleri kazançlar, hem kendilerini hem de diğer ülkeleri ne derecede tanıdıkları ölçüsünde artacak veya azalacaktır. Önümüzdeki yıllarda, içinde bulunduğu coğrafyada meydana gelen siyasi çalkantılardan en fazla etkilenecek olan ülkelerin başında, şüphesiz Türkiye gelmektedir. İşte bu çalışmada; Türkiye'nin, öncelikle uluslararası alanda, içinde bulunduğu siyasi problemlerden kurtulması ve sonrasında da geleceğin dünyasında siyasi, ekonomik ve kültürel yönden iyi bir yer edinebilmesinde, ileri metot, teknik ve araç gereçleri ile çağdaş coğrafya biliminin rolü üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Türkiye, Siyaset, Uluslararası ilişkiler

ABSTRACT

We live in an information age in which innovations and improvements in communication and transportation sectors develop very fast with the help of improvement of computer technology. Nations within our gradually globalizing world are aware of and influenced by political, economic, and social developments of each corner of the world at such scale that has never been

* Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ademirci@fatih.edu.tr

before. In order to save themselves and even take benefit from developments of the world, countries that avoid these developments need much more contemporary geography science and its advanced methods and techniques than ever before. It is said in this respect that a country's power in the world's political arena, in terms of its economic and political aspect, is in maximizing its geographic and relative location and in identifying other countries' physical, human and cultural points of view. As a matter of fact, benefits that countries take from today's or tomorrow's commercial, military, economic, cultural and social relationships with the other nations will increase or decrease in terms of how well they know themselves and the other countries. Turkey is surely going to be one of the most affected by internal and regional political issues in the future. In this study, the role of contemporary geography science, including its advanced methods, techniques, and equipment, is suggested as a tool for resolving Turkey's international political problems and for establishing Turkey's future strength in terms of the world's political, economic and cultural aspects.

Keywords: *Geography, Turkey, Politics, International relations.*

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında milletler ve ülkeler arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler eski ile kıyas edilemeyecek ölçüde hızlı ve karmaşık olarak cereyan etmekte ve bunların ülkelerin iç ve dış siyasetleri üzerindeki etkileri de çok yönlü olarak gelişmekte ve artmaktadır. Dünyanın bir köşesindeki siyasi gelişmeler, diğer tüm ülkelerin ekonomilerine, ekonomik gelişmeler de siyasi yapıları üzerinde derin etkiler bırakabilmektedir. Küreselleşme terimi ile ifade edilen bir olgunun tabii bir sonucu olarak, uluslararası alanda meydana gelen bu çok yönlü etkileşmeler karşısında, ülkelerin kendi içlerine kapanıp bu gelişmelerden soyutlanmaları ne kadar imkânsız ise, geleceğe yönelik çeşitli hazırlık ve planlamaların yapılmaması halinde de bunların olumsuz etkilerinden kurtulmaları da o kadar zorlaşmaktadır.

Ülkelerin, bugünün çok hızlı gelişmelerine ayak uydurmaları ve bir yandan da kendilerini geleceğin dünyasına hazırlayabilmeleri için yapacakları tüm planlarda, eskiden olmadığı ölçüde coğrafya bilimine ve bu bilimin çağdaş metot, teknik ve araç-gereçlerine ihtiyaçları vardır. Ülkeler, ancak coğrafya bilimi sayesinde, önce kendilerini ve sonrasında yakın çevrelerinden başlamak üzere tüm dünyayı, aralarındaki etkileşimlerle beraber, fiziki ve beşeri tüm sistemleri ile birlikte

taniyabilmekte ve bu bilgiler sayesinde, başta ulusal ve sonrasında da uluslararası arenada sürdürülmekte olan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi ilişkilerde pek çok avantaj elde edebilmektedirler. Ancak, coğrafyanın buradaki asıl önemi, ülkelerin ve dünyanın fiziki ve beşeri özellikleri ile tanıtılmasından öte; tüm fiziki ve beşeri sistemler arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşmelerin doğru olarak ortaya çıkarılmasından ileri gelmektedir. Bu çeşit bir coğrafi yaklaşımla, yeryüzünde insanlar ve dolayısıyla ülkeler arasında meydana gelen tüm faaliyetler ve aralarındaki ilişkiler, bu faaliyetleri etkileyen tüm fiziki ve beşeri coğrafi unsurlar göz önünde bulundurularak, bütüncül bir coğrafi bakış açısı ile ele alınmakta ve ülke kalkınması için değerlendirilmektedir.

Tüm dünya ülkeleri dikkate alındığında modern tanımı, ilgi alanı, metot ve araç-gereçleri ile günümüz coğrafya biliminin, gelişmiş ülkeler dışında, yeryüzünde gereği gibi algılanmadığı ve önemsenmediği görülmektedir. Ne yazık ki bu durum Türkiye için de geçerliliğini korumaktadır. Tabii ki bunun doğal sonucu olarak Türkiye, günümüzde sosyal ve ekonomik alanda olduğu gibi siyasi olarak da bir çok problem ile karşı karşıya kalmış bulunmaktadır. Ülkenin içte ve dışta karşılaşmış olduğu siyasi problemlerin çözümünde, faydalanılması gereken en önemli kaynaklardan birisinin de coğrafya ilmi ve modern araç gereçleri olduğu göz önünde bulundurulursa, burada hangi coğrafi bilgilerin, hangi amaçla, hangi metot ve araç-gereçleri kullanarak, hangi tür problemlerin çözümünde kullanılacağı gibi hususların tespit edilmesi en önemli nokta olarak ortaya çıkmaktadır.

2. TARİHTEN GÜNÜMÜZE COĞRAFYANIN SİYASAL GÜCÜ

Coğrafi bilgi, geçmişten günümüze, onu yapmış olduğu tüm faaliyetlerde en üst düzeyde hesaba katan toplumlara çeşitli avantajlar sunmuş ve halen de sunmaktadır. Geçmişten günümüze, insanların yiyecek toplama, avlanma, hayvanları evcilleştirme, toprağı işleme ve şehirler kurma gibi faaliyetleri hep yaşadıkları çevreyi tanımaları ve bu sayede elde ettikleri coğrafi bilgileri yaşantılarına yansıtmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Nitekim buldukları coğrafyayı iyi tanıyıp bundan en üst düzeyde faydalanan toplumlar, tarihte büyük medeniyetler kurmuşlardır. *Bu nedenle; yeryüzünün ilk ve büyük medeniyetleri, coğrafi özelliklerin avantaj sağladığı tüm alanlarda değil, bu avantajları iyi*

değerlendiren toplumların yaşadığı bölgelerde kurulmuştur. Akarsu ağız ve kenarlarındaki verimli toprakların bölge halkı tarafından iyi değerlendirilmesi sonucunda, Mezopotamya (Fırat-Dicle vadileri), Nil ve Güneydoğu Asya'daki İndus vadisi, yeryüzünde ilk yerleşmelerin kuruldukları bölgeler olmuştur (Haggett, 2001).

Coğrafi özellikler, şüphesiz ki sadece medeniyetlerin kurulmasında değil, milletlerin siyasi, ticari, askeri, kültürel ve sosyal yönden gelişmelerine ve hatta buldukları coğrafyada söz sahibi olmalarında da etkili olmuştur. Verimli tarım alanları, boğazlar, önemli ticaret yolları, su kaynakları, sıcaklık ve yağış şartlarının uygun olması gibi hususlar, tarih boyunca devamlı ülkelere avantajlar sağlamıştır. Hatta tarih boyunca meydana gelen pek çok savaş, bu avantajlara sahip olanlar ile bunları ele geçirmek isteyen ülkeler arasında cereyan etmiştir.

Anadolu'nun geçmişten günümüze pek çok büyük medeniyete ev sahipliği yapması, bünyesinde bulundurduğu coğrafi avantajlardan kaynaklanmaktadır. Uygun iklimi, verimli tarım alanları, önemli deniz ve kara ulaşım yolları üzerinde bulunması gibi özellikleri, eskiden günümüze pek çok milleti Anadolu'ya çekmiştir. Her milletin Anadolu'daki hâkimiyeti, bilim ve teknolojiye hâkim oldukları ve coğrafi potansiyelleri avantaja dönüştürdükleri sürece devam etmiş, ancak bunların son bulması ile de bitmiştir.

Ülkelerin sahip olduğu bazı coğrafi avantajlar tarihin çeşitli devirlerinde önemlerini yitirmiştir. Bunun için en güzel örneklerden birini Anadolu oluşturmaktadır. Anadolu, uzun yıllar ipek yolu gibi doğunun çeşitli ürünlerinin batıya taşınmasında kullanılan önemli ticaret yollarının geçtiği bir konuma sahip olmuştur. Ancak özellikle deniz taşımacılığın gelişmesi ve Süveyş kanalının açılması ile Akdeniz'den Kızıldeniz ve Hint okyanusuna geçişin mümkün kılınması sonucu, Anadolu bu avantajını kaybetmiştir.

Bilim ve teknolojinin ilerlemesi ile çeşitli yeraltı ve üstü kaynaklarının keşfi ve bunların kullanılması, yeryüzünde farklı zamanlarda farklı bölgeleri diğerlerine göre daha avantajlı duruma getirmiştir. Buhar gücünün keşfi, kömür yataklarına sahip olan ülkeleri uzun yıllar avantajlı duruma getirirken, zamanla petrol gibi daha önemli yeraltı kaynaklarının keşfi, bu avantajı farklı coğrafi bölgelere taşımıştır. Petrolün enerji kaynağı olarak kullanılmasının artması ile zengin petrol

yataklarının bulunduğu Orta Doğu, özellikle 20. yüzyılda çok büyük bir ekonomik kaynağa ve stratejik öneme kavuşmuştur.

Yeryüzünün çeşitli bölgelerinde yer alan coğrafi avantajlar, eğer bunlar fakir ve güçsüz devletlerin elinde ise, genellikle siyasi ve askeri bir takım hamleleri de beraberinde getirmiştir. 18. ve 19. yüzyılda başta İngiliz ve Fransızlar olmak üzere çeşitli Avrupalı milletlerin, ülkelerinden binlerce kilometre uzaklıktaki Amerika, Afrika, Orta Doğu ve Güneydoğu Asya'ya giderek buralarda koloniler kurmaları, bu topraklardaki çeşitli madenler, enerji kaynakları ve hatta insanları kendi çıkarları için kullanmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar Avrupalıların bu bölgelerdeki işgalleri 20. yy.'ın yarısından itibaren fiili olarak bitmiş olsa da, bölgelerin yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin uluslararası siyasi, ekonomik ve askeri ilişkiler üzerindeki etkileri daha da artarak devam etmektedir. Bu artışta bir yandan ekonomik ve stratejik öneme sahip yeni kaynakların bulunması rol oynadığı gibi diğer yandan da petrol, doğalgaz, altın, uranyum, toryum, bor ve hatta su gibi kaynakların, artan ihtiyaç karşısında giderek azalmasının da etkisi bulunmaktadır.

Dünya Hâkimiyet Teorileri

Bir ülkenin dünya üzerinde bulunduğu yeri, arazisinin fiziki özellikleri, sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynakları, büyüklüğü, iklimi, denizlere olan konumu, önemli su ve karayollarına sahipliği gibi coğrafi özellikleri, mutlaka gelişmesini ve politikasını etkilemektedir. Ülkelerin siyasi yapısı ile geçmişi, coğrafi özelliklerinden soyutlanamaz. Bununla ilgili geçmişten günümüze pek çok bilim adamı çeşitli fikirler geliştirmiştir. Fikirlerinin geniş kitleler tarafından kabul görmesi ve bunlara göre bazı uygulama örneklerinin geliştirilmiş olduğu Yeni ve Yakın Çağ'ın en önemli bilim adamları; Friedrich Ratzel, Fudolf Kjellen, Karl Haushofer, Halford Mackinder, Alfred T. Mahan, Nicholas Spykman, George T. Renner ve Alexander P de Seversky'tir (İlhan, 1989, Göney, 1993, Günel, 1994, Özey, 2002). Bunlar genel olarak ülkelerin; siyasi yapı, güç, toprak genişliği ve diğer ülkeler üzerinde belli bir güç oluşturabilmelerinin coğrafi özellikleri ile yakından ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Friedrich Ratzel; genel olarak fiziki çevrenin insanın bütün faaliyetlerinde egemen olduğunu belirtmiştir. İleri sürmüş olduğu organik

devlet teorisi ile devletleri canlı bir organizmaya benzetmiştir. Ona göre, tüm canlılar gibi doğan, gelişen ve yaşlanarak bir gün ölen devletler, gelişmek için yeni alanlara ihtiyaç duymakta ve bunun için gerektiğinde kuvvete başvurabilmektedirler. Bu görüşleri ile Ratzel, Nazi döneminin Alman yayılcılığını meşrulaştıran gerekçeleri de hazırlamış oluyordu (Günel, 1994).

Ratzel'in görüşlerini benimseyen Rudolf Kjellen'de devleti, özellik ve yeteneklerini kendi toprağından ve bölgesinden alan coğrafi bir organizma olarak ve politikayı da bu organizmanın yaşam ve faaliyetlerini sürdürmek için gerekli faaliyet ve icraatlar olarak tanımlamıştı. Jeopolitik terimini ilk olarak ortaya atan isim olan Kjellen, bu fikirleri ile de kaba hatları ile jeopolitiğin tanımını yapmaktaydı. Ratzel ve Kjellen'in fikirleri Almanya, Fransa, ABD ve İngiltere'de pek çok temsilci bulmuştur. Özellikle Alman düşünürler, politikada atılacak adım ve alınacak önlemlerin başarılı olabilmesi için jeopolitik bilgilerden esinlenmenin zorunlu bulunduğunu, çünkü jeopolitiğin devletin coğrafi suuru olduğunu belirtmişlerdir (Günel, 1994).

Coğrafi faktörlerin devletlerin gelişmesi ve bulunduğu çevreye hakim olmasında baş aktör olduğunu savunan çeşitli düşünürler, çeşitli hakimiyet teorileri ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, yeryüzüne ait bazı özelliklerin kontrol edilmesi veya çeşitli coğrafi avantajlara sahip bazı alanların elde edilmesi, tümü ile yeryüzü hakimiyetini beraberinde getirmektedir. İlk jeopolitik teori "Kara Hakimiyeti Teorisi" ile İngiliz coğrafyacı Halford Mackinder'den gelmiştir. Mackinder, teorisinde kısaca Doğu Avrupa ile Sibiryayı dünyanın kalbi (Heartland) olarak nitelendirmiş ve bu alanı elinde tutan milletin dünya egemenliğini de sağlayabileceğini belirtmiştir. Mackinder'in görüşleri birçok jeopolitikçi tarafından benimsenmiş, desteklenmiş ve Almanya gibi bazı ülkelerin aktif siyasetlerinde önemli rol oynamıştır (Özey, 2000). Mackinder'in bu görüşleri yeni farklı görüşlerin ortaya atılmasına neden olmuştur. Bunlardan ABD'li Nicholas J. Spykman "Kenar Kuşak Teorisi"ni ortaya atmıştır. Bu teoriye göre dünya hâkimiyeti ancak dışarıdan içeriye doğru gerçekleşir ve bunun için dış kuşağa (Avrupa, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibiryası) hâkim olmak gerekmektedir. Diğer taraftan yine ABD'li bir Amiral olan Alfred Mahan, dünya hâkimiyeti için denizlere hâkim olmak gerektiğini anlattığı "Deniz Hâkimiyet Teorisi"ni öne sürmüştür. Bir diğer önemli hâkimiyet

teorisi ise yine ABD'den gelmiştir. Albay Hausy Scitaklian tarafından geliştirilen "Hava Hâkimiyet Teorisi" ne göre, dünya hâkimiyeti ancak havaya hâkim olmak ile mümkün olabilmektedir (Özey, 2000).

Coğrafi özelliklerin üzerinde barındırdığı milletlere pek çok avantajlar sağladığını ve bu avantajların ülkeleri diğer milletler içinde önemli konuma ve hatta dünya hâkimiyetine taşıdığına inanan daha pek çok araştırmacı ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de bir Türk coğrafyacı olan Ramazan Özey'dir. Özey, tüm bu görüşler ve dayandıkları temeller ışığında ortaya attığı "Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi" ile yeryüzünün asıl kalbinin Anadolu olduğunu ve buraya hâkim olan milletlerin er geç dünyaya hükmedeceğini belirtmektedir. Özey'e göre, Anadolu'nun, tarihi boyunca çok büyük medeniyetlere ev sahipliği yapması ve bünyesinde büyük imparatorluklar barındırması tesadüfi değil, bölgenin coğrafi özelliklerinin tabii bir sonucudur (Özey, 2000).

Ülkelerin İç ve Dış Siyasetlerinde Coğrafyanın Rolü ve Önemi

Coğrafya çok kısa bir anlatım ile insanın yaşadığı çevreyi tüm fiziki ve beşeri özellikleri ve aralarındaki karşılıklı ilişkileri ile tanıması demektir. İnsanoğlu yeryüzünde belli bir mekânda yaşadığına göre, yapmış olduğu ve yapacağı tüm aktiviteler de bu çevrenin etkisi altında cereyan etmektedir. Eskiden insan aktivitelerini etkileyen saha, daha ziyade, insanların çeşitli amaçlarla gidip geldikleri, sosyal, kültürel ve ekonomik yönden bağlı buldukları yakın çevrelerinden ibaretti. Ancak günümüz dünyasında bu durum büyük ölçüde değişmiştir. Günümüzde hemen tüm millet ve ülkeler için çevre tabiri dünyayı ifade etmektedir. Bu da, günümüzde dünyanın çeşitli noktalarında meydana gelen siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri olayların er geç yeryüzündeki tüm ülkeleri etkilemesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle milletlerin ve ülkelerin içte ekonomik, sosyal ve kültürel yönden gelişebilmeleri, dışta da diğer dünya ülkeleri ile tüm alanlarda rekabet edebilmeleri ve siyasi olarak dünya arenasında sağlam bir yer edinebilmeleri için kendi coğrafi özelliklerinin yanında, çevrelerini yani tüm dünyayı iyi tanımaları gerekmektedir.

Günümüzde coğrafya, hala pek çoklarının düşündüğü gibi yer isimleri ezberleten ve tasviri bilgiye dayalı bir bilim dalı değildir. Aksine coğrafya, gelişmiş ülkelerin, sahip oldukları gelişmişlik seviyelerini yakalama ve sürdürmelerinde yoğun bir şekilde yararlandıkları, sayısal model ve tekniklerin ve bilgisayar teknolojisinin ağırlıkta kullanıldığı bir

bilim dalıdır. Eskiden daha çok fiziki çevrenin tasviri ile ilgilenen coğrafya, günümüzde fiziki ve beşeri çevreyi, insan merkezli olarak, aralarındaki ilişkileri dikkate alarak incelemektedir. Bu nedenle coğrafya, ulusal ve uluslararası ticaret, pazarlama, ulaşım, sanayi, turizm, yeraltı ve yerüstü kaynaklarının işletilmesi, bölgesel kalkınma, enerji kaynakları, jeopolitik, uluslararası ilişkiler ve daha pek çok konuda gerekli olan bilgiyi üretmekte ve bunların ülke çıkarlarına hizmet etmesini sağlamaktadır.

Coğrafyanın diğer bilim dallarından ayrılan en önemli özelliği, olay ve nesnelere, etkisi altında buldukları tüm fiziki ve beşeri unsurlar ile birlikte incelemesidir. Coğrafyanın bu bütüncü yaklaşımı ile diğer bilim dallarının teker teker ele aldıkları nesne ve olaylar, aralarında ve çevreleri ile olan ilişkiler dikkate alınarak, insan merkezli olarak incelenir. Yeryüzünde nesne ve olayları bu bakış açısı ile inceleyen başka bir bilim dalından söz etmek mümkün değildir. O halde coğrafya, diğer bilim dallarının üretmiş oldukları çeşitli bilgileri mümkün olabilecek tüm fiziki ve beşeri etkileşimleri ile beraber inceleyerek, bu bilgilerin toplumların refah ve kalkınmalarında kullanılmasını sağlamaktadır.

Ülkelerin iç ve dış siyasetleri arasında çok sıkı ilişkiler mevcuttur. İçte birlik, beraberlik ve kalkınmayı sağlayamamış toplumların dış siyasette başarılı olmaları düşünülemez. Ekonomik, askeri, bilim ve teknolojik yönden geri kalmış toplumlar, dış siyasetlerinde hep başka ülkelerin kararlarına göre hareket etmekte ve çoğu zaman da bundan olumsuz yönde etkilenmektedirler. Bu nedenle, ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden tüm potansiyellerinin tespiti, bunların diğer ülkelerdeki yapı ile etkin analizlerinin yapılarak bütünüyle ülke kalkınmasında kullanılmasında, kuşkusuz coğrafya bilimine çok büyük işler düşmektedir. Coğrafya bilimi sayesinde ülkeler, buldukları coğrafi konumun kendilerine sağladığı avantajların (fiziki coğrafya özellikleri) ve sahip oldukları beşeri ve iktisadi potansiyelin (beşeri ve iktisadi coğrafya özellikleri) farkına varır ve bunların etkin kullanımı ile elde ettikleri güçle, uluslararası siyasette ağırlıklarını duyurabilirler.

Ülkelerin dünya siyaset arenasında ekonomik ve politik olarak güçlü olmaları, matematik ve özel konumlarından en üst düzeyde istifade edebilmeleriyle olduğu gibi, başta yakın komşuları olmak üzere diğer dünya ülkelerini fiziki, beşeri ve kültürel yönden çok iyi tanımalarıyla da

yakından alakalıdır. Nitekim ülkelerin diğer ülkelerle sahip oldukları veya olacakları ticari, askeri, ekonomik, kültürel ve sosyal içerikli ilişkilerden elde edecekleri kazançlar, hem kendilerini hem de diğer ülkeleri ne derecede tanıdıkları ölçüsünde artacak veya azalacaktır. Bu nedenle; ülkelerin nüfus yapısı, eğitim durumu, kalifiye eleman miktarı, iş gücü, işsizlik oranı, tarım, hayvancılık ve sanayi faaliyetleri, iç ve dış ticareti, ulaşım faaliyetleri, teknolojik gelişimleri, askeri güçleri, enerji ve maden yatakları, yeraltı ve yerüstü su kaynakları, turizm potansiyeli, din, dil ve kültürleri, sportif faaliyetleri, iklimi, topoğrafyası, çeşitli ülkelerle veya organizasyonlarla olan ilişkileri kısacası tüm fiziki ve sosyo-ekonomik özellikleri ile tanınması siyasi açıdan çok önemlidir. Bu öneminden dolayıdır ki; gelişmiş ülkeler, çeşitli siyasi konularda uluslararası alanda uygulamaya konulacak projelerin sağlıklı sonuçlanabilmesi için coğrafya biliminden ve bu konuda özel eğitim almış coğrafyacılarından sonuna kadar yararlanmaktadırlar.

Coğrafya bilimi ülkelerin iç ve dış siyasette karşı karşıya kalınan meselelerde doğru analizler yapılması ve kararlar alınmasında son derece önemli olan bilgileri sağlamaktadır. Nitekim bir ülkenin dış politikası ve ilişkileri, ülkenin siyasal yapısından beslenmekte ve siyasal yapısı da ülkenin fiziki, beşeri ve iktisadi coğrafyası ile şekillenmektedir (Şekil 1). Ülkeler arasındaki ilişkiler genel olarak çıkar amaçlı gerçekleştiğinden, karşılaşılan meselelerin mutlaka bütünüleyici bir coğrafi bakış açısı ile ele alınması, olayların ortaya çıkışında sebep ve sonuç ilişkisinin iyi gözlenmesi ve verilecek kararlarda mutlaka kısa ve uzun vadede değişik sektörlerde ortaya çıkması muhtemel olumlu ve olumsuz etkiler gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde çok yönlü analiz ve değerlendirmelerde coğrafya, kuşkusuz en önemli bilim dalı olarak göze çarpmaktadır.

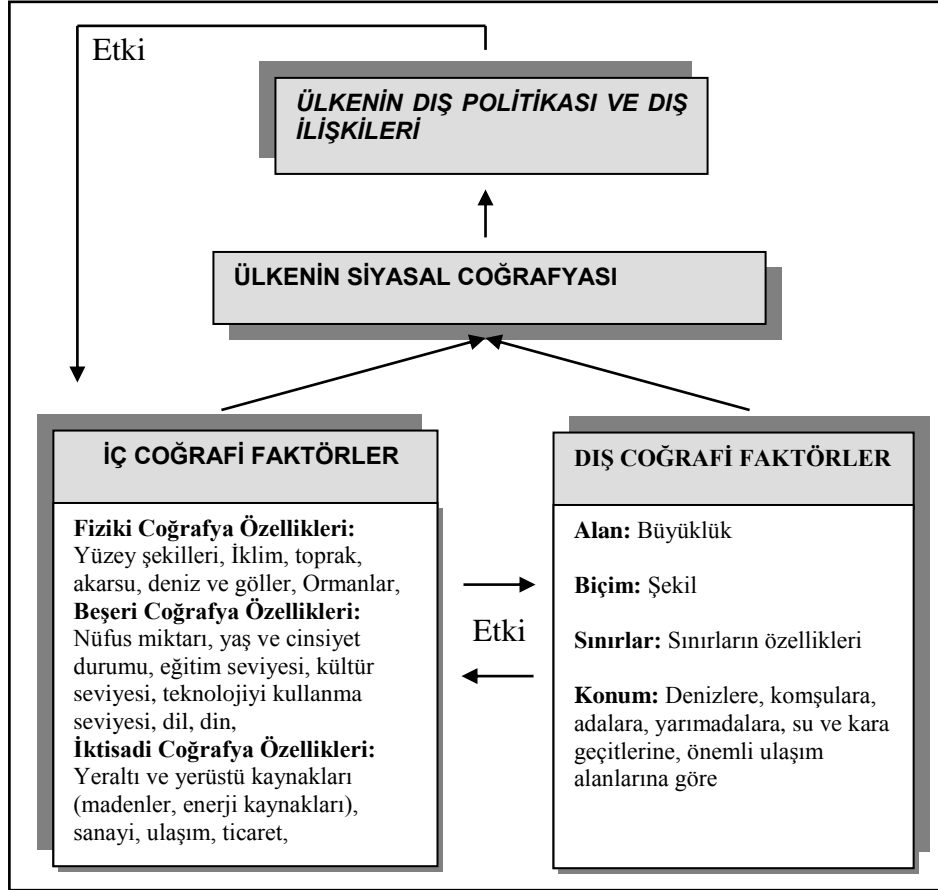
3. TÜRKİYE’NİN İÇ VE DIŞ SİYASETTEKİ PROBLEMLERİ

Türkiye’nin üzerinde yer aldığı topraklar ve yakın çevresi (Anadolu, Ortadoğu), sahip olduğu coğrafi avantajlar nedeniyle, geçmişten günümüze, daima pek çok ülkenin dikkatini çekmiştir. Bu nedenle bu topraklar, tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de üzerinde çok çeşitli devletlerin siyasi ve ekonomik otorite kurmak istedikleri ve bunun için savaştıkları bir yer olmuştur. Dönemin bilim ve teknolojisine hâkim olan ülkeler, bu toprakları kontrol altında tutmakla

birlikte, buraların coğrafi avantajlarından da faydalanmışlardır. Ancak, ne zaman ki bölge devletleri sosyal, ekonomik ve askeri olarak çözülmüşler ve ellerindeki gücü kaybetmişler, o zaman da bu topraklarda gözü olan diğer devletlerin bölge toprakları üzerindeki var olan emelleri, siyasi ve askeri hamlelere dönüşmüştür. Günümüz dünyasının en önemli petrol ve doğal gaz yataklarının bulunduğu Ortadoğu'da, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinin zayıflaması ölçüsünde, İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya gibi ülkelerin etkileri artmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölge topraklarının kontrolünün büyük ölçüde Osmanlı Devleti'nin elinden çıkması ile 1920 yılında bölge toprakları, Fransa ve İngiltere arasında paylaşılmıştır. Daha sonraki yıllarda bölgede yer alan devletler fiili olarak bağımsızlıklarına kavuşmuş olsalar da, günümüz dünyasının süper güçlerinin bölgenin doğal kaynaklarını kontrol etme konusundaki istekleri değişmemiştir. Nitekim günümüzde Irak'ta meydana gelen askeri ve siyasi gelişmeler bu durumu tüm açıklığı ile ortaya çıkarmaktadır.

Ortadoğu'nun günümüzde içinde bulunduğu kaostan kurtulması için karşısında iki seçenek bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; bölge ülkelerinin dışarıdan gelecek olan tüm müdahaleleri engelleyecek düzeyde ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri yönden güçlenmeleri, diğeri ise; bölgenin sahip olduğu doğal kaynakların tükenmesidir. İçinde bulunduğumuz mevcut durum dikkate alındığında, birinci seçeneğin en azından önümüzdeki bir asırlık dönemde meydana gelmesi mümkün gibi görünmemektedir. Bölgenin tek başına dünya petrol rezervlerinin %60'ına sahip olduğu düşünüldüğünde, ikinci seçeneğin de çok yakın bir zaman diliminde gerçekleşmeyeceği aşikârdır. Bu durumda, bölgede meydana gelen siyasi ve askeri çalkantıların uzun yıllar daha devam edeceği ve hatta yeni gelişmeler ışığında da bunların şiddetleneceğini tahmin etmek zor olmasa gerek. Ortaya çıkan bu tabloya göre, Ortadoğu'nun bir parçası sayılan Türkiye'nin, günümüzde olduğu gibi gelecekte de olması şiddetle muhtemel gelişmelerden siyasi ve ekonomik olarak etkilenmesi kaçınılmazdır.

Türkiye'nin mevcut ve ileride sahip olacağı siyasi problemler sadece bu bölgedeki petrol merkezli gelişen olaylara bağlı olarak ortaya çıkmamaktadır. Günümüzde Türkiye pek çoğu tarihi ve coğrafi özelliklerinden kaynaklanan ve üzerinde çok ciddi durulması gereken dış siyasetle ilgili problemlere sahiptir.

Şekil 1. Coğrafi Özellikler ile Dış Politika İlişkisi. Günel'in (1994) eserinden değiştirilerek alınmıştır.

Figure 1. Relationship between Geographical Features and Foreign Policy

Avrupa Birliği üyelik süreci, Kıbrıs sorunu, kıta sahanlığı, karasuları, sınır aşan sular, deniz hukuku, ticari anlaşmalar gibi konular bunlardan bazılarıdır.

Ortadoğu'daki su sorunu da önümüzdeki yıllarda Türkiye'yi meşgul edecek en önemli meselelerden birisi olarak gözükmektedir. Sınırlı su kaynaklarına sahip bölgede, artan nüfus karşısında gittikçe artan su ihtiyacı yakın gelecekte Türkiye'yi de içine alacak büyük bir problemin çıkmasına neden olabilir.

Günümüz Türkiye'si, içte ve dışta çok büyük meselelerle aynı anda uğraşmak zorunda kalmaktadır. Ülkenin içte yaşamakta olduğu ekonomik sıkıntılar, sosyal ve kültürel alandaki yapamadığı önemli atılımlar ve sahip olduğu yüklü iç ve dış borçlar, dış siyasetteki manevra kabiliyetini ve etkinliğini azaltmaktadır. Bu nedenle, günümüzdeki dış siyasette sahip olduğumuz problemlerin yanında, gelecekte de olabilecek tüm sorunları kendi çıkarlarımız doğrultusunda sonuçlandırabilmemiz ve tüm alanlardaki uluslararası ilişkilerden kar sağlayabilmemiz açısından Türkiye'nin, öncelikle içten kaynaklanan meselelerini halletmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu topraklar coğrafi özellikleri açısından çok büyük avantajlar taşımaktadır. Gerek enerji kaynakları ve gerekse çok değerli madenler açısından Türkiye, pek çok ülkenin elde edemediği zenginliklere sahiptir. Bu durum, Türkiye'nin çok kısa bir sürede kendi öz kaynaklarını değerlendirmek sureti ile kalkınması için pek çok ülkenin arayıp da bulamadığı bir özelliktir. Türkiye, günümüzdeki ve gelecekte sahip olacağı dış siyaseti ile ilgili meseleleri, ancak içte sağlam ekonomik, sosyal ve kültürel bir yapı kurduktan sonra çözüme kavuşturabilecektir. İşte; Türkiye'nin fiziki, beşeri ve iktisadi olarak içte sağlam bir yapıya kavuşmasında coğrafya bilimine ihtiyacı vardır. Ülkenin; tarım, hayvancılık, balıkçılık, ormancılık, sanayi, ticaret, enerji, madencilik, turizm, tarihi ve kültürel kısaca sahip olduğu tüm yeraltı ve yerüstü kaynakların potansiyelinin tespit edilmesi ve bunların bir bütün olarak ülke kalkınması için kullanılmasında coğrafya bilimi son derece önemlidir. Peki, ülkenin bir bütün olarak kalkınması ve dış siyasette etkin bir yer edinebilmesi için bu kadar önemli olan bir bilime Türkiye'de ne kadar değer verilmektedir?

4. TÜRKİYE'DE COĞRAFYA BİLİMİNDEN YARARLANMA

Türkiye'de coğrafya biliminden gereği gibi yararlanılıp yararlanılmadığı konusu, ülkede ancak etkili bir coğrafya bilimi sayesinde çözümlenebilecek bazı hususların gözlemlenmesi ile ortaya çıkarılabilir. Her deprem ve sel ile birlikte verdiğimiz büyük can ve mal kayıpları, karstik alana inşa edildiği için suyu boşalan barajlar, yanlış yer seçimi yapılarak inşa edilen fakat kullanılmayan fabrikalar, ormanların yok edilmesi, onca ikazlara rağmen zararlı gaz ve sıvı atıklarını arıtmadan

doğaya bırakan sanayi tesisleri ülkede coğrafyaya ne kadar önem verildiğini özetlemektedir.

Türkiye, coğrafi bilgiye önem verilmemesinin sonuçlarını, askeri alandan siyasete ve ticaretten tüm sektörler kadar geçmişte acı bir şekilde tecrübe etmiş ve günümüzde de halen etmektedir. Milli Mücadele yıllarında Sarıkamış'ta hiç düşman askeri ile karşılaşmadan soğukta donarak ölen on binlerce asker, coğrafi özelliklerin dikkate alınmamasının kurbanı olmuşlardır. Türkiye'de coğrafya bilimine bakış açısını yansıtmaya açısından etkili olan bir örnek de 1977 yılında Muradiye ve Çaldıran depremi ile ortaya çıkmıştır. Depremde evsiz kalan vatandaşlar için devlet tarafından inşa edilen konutlar, hayvancılıkla geçimini sağlayan yöre halkının ihtiyaçları dikkate alınmadan inşa edildiklerinden dolayı, harcanan onca para ve emeğe rağmen boş kalmıştır. Hayvanlar için hiçbir mekânın düşünülmediği evler, depreme karşı dayanıklı olmadığı gibi çok çetin kış şartlarına göre de hiç oturulacak durumda değildi.

Coğrafya biliminden istifade edilmeyişinin olumsuz sonuçlarından bazıları da tarım ve hayvancılık sektöründe görülmektedir. Ülke, tarım ve hayvancılık açısından çok büyük avantajlara sahip olmasına rağmen, tarım ve hayvansal ürünler açısından her geçen yıl dışarıya daha fazla bağımlı hale gelmektedir. Bu durum maden ve enerji kaynakları açısından da aynıdır. Sahip olduğu zengin enerji ve maden kaynaklarına rağmen, ülkenin bunları değerlendiremeden enerji ve yakıt açısından dış ülkelere muhtaç kalması, ülkedeki coğrafya biliminden yararlanma ile ilgili seviye açısından önemli fikirler vermektedir. Sayıları rahatlıkla çoğaltılabilecek olan bu örnekler de açıkça göstermektedir ki, Türkiye'de coğrafya bilimi yeterince önemsenmemekte ve toplum yararına kullanılmamaktadır.

Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerin aksine, gelişmiş ülkelerde coğrafya, yaşamın tüm alanlarında en üst düzeyde istifade edilen bir bilim dalıdır. Çünkü bu ülkelerde coğrafya, ülkenin tüm sektörlerdeki kalkınmasında olduğu gibi, devletin iç ve dış politikasıyla ilgili karar ve uygulamalarda da etkileyici bir rol oynamaktadır. Nitekim coğrafya biliminin ABD için ne kadar önemli olduğunu, Ulusal Coğrafya Derneği başkanı Gilbert Grosvenor'un 1980'li yıllarda, tüm ABD halkına söylediği şu sözlerden anlamaktayız: *“Coğrafyayı önemsememek sorumsuzluktur. Coğrafya ticaret ve iç siyasette olduğu kadar askeri ve uluslararası ilişkilerde de önemlidir”*. 1986 yılında Senator Edward

Kennedy, bir konuşmasında coğrafyanın önemine binaen şunları söylemiştir: *“Eğer dünya ekonomisindeki rekabetçi yerimizi koruyacaksa, kongredeki tüm bireyler olarak eğitim sistemimizin geliştirilmesinin çok önemli olduğunun farkına varırız. Bu çabaların bir parçası olarak, dünyamızın neye benzediğinin ve coğrafyanın insanlığı nasıl etkilediğinin, genç Amerikalılar tarafından açık bir şekilde farkına varıldığından emin olmalıyız”* (Hardwick and Holtgrieve, 1996). ABD’de coğrafyaya verilen önem neticesiyledir ki; hemen her alanda coğrafyacılar istihdam edilmektedir. ABD’de günümüzdeki popüler meslek sıralamasında coğrafya beşinci sırada yer almaktadır (Demirci, 2003, 2005).

Gelişmiş ülkelerin aksine Türkiye’de coğrafya bilimine yeterince önem verilmeyişinin temel bazı nedenleri vardır. Bunlar genel olarak; coğrafya biliminin amacı, kullanım alanları, kullanılan araç-gereç, metot ve teknikler, eğitim ve meslek dalları ile ilgilidir. Hala çoğunlukla tasviri bilgiye dayalı olan coğrafya araştırmaları ve eğitimi, eski metot ve araç gereçlerle sürdürülmektedir (Nişancı, 1980, Doğanay, 1993, Özey, 1996, Yılmaz ve diğ., 1997, Özçağlar, 2002, Şahin, 2001). Bu nedenle coğrafyacılar tarafından doğru bilgi ve metotlar ile çözülmesi gereken pek çok mesele, işin ehli olmayan diğer sektörler tarafından yanlış olarak ele alınmaktadır.

Türkiye’de coğrafya biliminin tüm alanlarda etkin olarak toplum yararına kullanılabilmesi için öncelikle bu bilimin amaçlarının yani, bu bilime ait eğitim, araştırma ve diğer çalışmalar ile toplumda hangi eksikliklerin giderileceğinin ve hangi ihtiyaçların karşılanacağını iyice tespit edilmesi gerekmektedir. Bu durumda; fiziki, beşeri, ekonomik, tarihi, kültürel ve askeri özellikler de dikkate alınarak, ülke olarak hangi coğrafi bilgiye öncelikle ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkarılmış olur. Sonuçta toplumun coğrafya biliminden beklentileri ile coğrafya eğitimindeki temel konular örtüşmüş olur. Bunun içinse köklü bir takım değişiklikler yapılması gerekmektedir. İlk, orta ve yüksek öğretimde verilecek coğrafi konular, mevcut ülke ihtiyaçlarına göre yeniden gözden geçirildikten sonra, bu konuların çağdaş seviyede güncel metot-teknik ve araç-gereçlerle öğretiminin yapılması gerekmektedir. Bunların yanında, üniversitelerde yapılan tüm akademik çalışmaların da ülkenin öncelikli ihtiyaçları dikkate alınarak direk uygulamaya yönelik ve güncel konulardan oluşmasına dikkat edilmelidir.

Ülkenin tüm ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenen bir müfredat ve modern araç-gereç ve metotlarla yapılan bir eğitim, tek başına coğrafya biliminin etkin bir şekilde kullanılması için yeterli değildir. Bu bilimin elde ettiği sonuçların karar mekanizmalarında da kullanılması ve toplumsal yaşamı ilgilendiren tüm meselelerde dikkate alınması gerekmektedir. Bu da ancak coğrafya bilimini araç-gereç, yöntem ve problemleri çözme yönleri ile iyi olarak temsil edecek coğrafyacıların ilgili birimlerde yeterince istihdam edilmelerine ve yöneticilerin bu insanlardan gelecek fikirlere önem vermelerine bağlıdır. Aksi takdirde ülkenin onca emek ve para harcayarak yetiştirmiş olduğu coğrafyacılar ve onların üretmiş olduğu coğrafi bilgiden hiç bir fayda sağlanılmamış olacaktır. Türkiye'nin top yekun olarak Coğrafya biliminden istifade edebilmesi için öncelikle bu biliminin ülkenin gelişmesi ve kalkınmasında çok önemli bir bilim dalı olduğunun ilgili makamlar tarafından kavranması ve kabul edilmesi gerekmektedir.

5. SONUÇ

Günümüz Türkiye'si, içinde bulunduğu coğrafyada iç ve dış siyasette giderek yoğunlaşan problemlerle karşı karşıya gelmektedir. İçte ekonomik, sosyal ve kültürel yönden topyekûn kalkınmanın sağlanması ve dış siyasette problemlerin üstesinden gelerek, geleceğin dünyasında iyi bir mevki edinebilmesinde, Türkiye'nin daha önce hiç ihtiyaç duymadığı ölçüde çağdaş coğrafya bilimine ve bu bilimin ileri metot, teknik ve araç-gereçlerine ihtiyacı vardır. Ancak bu bilimin yardımı iledir ki; ülke coğrafi konumundan kaynaklanan öz kaynaklarının farkına varabilsin ve bunları ülke menfaatleri için kullanabilsin. Ancak, Türkiye'deki coğrafya eğitimi ve bu bilimle alakalı yapılan araştırmalar mevcut durumda ülke ihtiyaçlarını karşılayacak durumda değildir. Köklü yapılacak değişimlerle ülkenin ihtiyaç duyduğu coğrafi bilginin, modern metot, araç ve gereçlerle üretilmesi gerekmektedir. Bu üretimde de kuşkusuz, ilk-orta ve yüksek öğretimdeki coğrafya eğitimi, köklü olarak gözden geçirilerek, ezbercilikten uzak, müfredatları mevcut ülke ve dünya gerçekleri ile uyuşan ve uygulamaya yönelik hale getirilmelidir. Bir yandan üniversitelerde ülke ihtiyaçlarını giderecek ve tamamıyla uygulamaya yönelik güncel konularda çalışmalar yapılırken diğer yandan da gerekli coğrafi bilginin ülkenin tüm kademelerine kadar ulaşmasını sağlayacak yapının oluşturulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Demirci, A., 2003, Mesleki Açından Coğrafyanın Önemi ve Türkiye'deki Kullanımı, Marmara Coğrafya Dergisi, sayı 5, İstanbul.
- Demirci, A., 2005, ABD'de Eğitim Sistemi ve Coğrafya Öğretimi, Aktif Yayınevi, İstanbul.
- Doğanay, H., 1993, Coğrafya'ya Giriş "Metodlar-İlkeler ve Terminoloji", Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- Göney, S., 1993, Siyasi Coğrafya, İ. Ü. Yay. No, 103 cilt II, İstanbul.
- Günel, K., 1994, Coğrafyanın Siyasal Gücü, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Haggett, P., 2001, Geography: a global synthesis, Pearson Education Limited, England.
- Hardwick, S., W., Holtgrieve, D., G., 1996, Geography for educators: Standarts, Themes, and Concepts, Prentice-Hall, Inc., USA.
- İlhan, S., 1989, Jeopolitik Duyarlılık, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yay., VII Dizi, sa.113, Ankara.
- Nişancı, A., 1980, "Okullarda Coğrafya Öğretimi Hakkında Bazı Düşünceler", Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Sayı: 12, fasikül: 2, s. 343-350, Ankara.
- Özçağlar, A., 2002, Araştırmacı Coğrafyacı Kimliği, Mesleki Unvan Kullanımı ve İstihdam Sorunları, Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Kurultayı, 9-12 Temmuz 2002, Bildiriler kitabı, s. 379-385, Gazi Üniversitesi Ankara.
- Özey, R., 1996, Osmanlı Döneminden Bugüne Coğrafya, 21. Yüzyıla Doğru Türkiye, III. Coğrafya Sempozyumu, 15-19 Nisan 1996, Ankara.
- Özey, R., 2000, Dünya Hakimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi, Marifet Yayınları, İstanbul
- Özey, R., 2002, Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya, Aktif Yayınları, İstanbul.
- Şahin, C., 2001, Türkiye'de Coğrafya Öğretimi (Sorunlar-Çözüm Önerileri), Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, C., Zeybek, İ., 1997, "Ders Geçme ve Kredili Sisteme Göre Liselerimizde Coğrafya Öğretiminin Yeri ve Bazı Sorunları", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı 10, s. 309-320, Samsun.